

Brexit – tác động và hàm ý cho ASEAN

LƯU NGỌC TRỊNH*

Brexit – Vương quốc Anh sẽ rời Liên minh châu Âu (EU) sau 43 năm gia nhập tổ chức này. Điều đó đã có những tác động nhiều mặt, cả trước mắt lẫn lâu dài, mà phần lớn các ý kiến đều cho rằng tác động chủ yếu vẫn là tiêu cực, ít ra là trong trung hạn. Brexit đã và sẽ tác động đến không chỉ nước Anh, đến EU mà đến cả nền kinh tế và chính trị toàn cầu. Kinh tế Việt Nam, trong đó có quan hệ kinh tế Việt Nam với Anh và EU sẽ ra sao, đặc biệt, các quốc gia ASEAN sẽ học được gì từ sự ra đi của Anh và nguy cơ tan rã của EU, nếu Brexit trở thành hiện thực? Đó là những vấn đề chủ yếu được đề cập đến trong bài viết này.

Từ khóa: Brexit, nguy cơ tan rã, quan hệ Việt Nam - Anh, tác động tiêu cực, liên kết ASEAN.

Cuộc hôn nhân kéo dài 43 năm giữa Anh và EU đã chấm dứt với tỷ lệ 52% thuận, 48% người dân Anh phản đối việc Anh rời khỏi Liên minh châu Âu (EU) sau kỳ trưng cầu dân ý lịch sử. Dù Luân Đôn và Scotland chọn ở lại trong EU, nhưng đa số cử tri ở xứ một thời “mặt trời không bao giờ lặn” này lại muốn chia tay, vứt bỏ thành tựu của gần nửa thế kỷ xây đắp, bất chấp những mất mát to lớn về cả chính trị, kinh tế, ngoại giao, chỉ vì sợ bị thiệt thòi khi tham gia với những quốc gia mà Liên hiệp Vương quốc Anh (UK) cho là kém phát triển hơn mình. Điều đó đã, đang và sẽ tác động tới hầu hết các quốc gia trên thế giới, trong đó có Việt Nam. Mặc dù chưa thể đo lường được một cách chính xác, đầy đủ và cụ thể hậu quả nhiều mặt của “cuộc ly hôn thế kỷ” này, song bài viết nêu ra một số tác động của

nó, và rút ra một số hàm ý cho Việt Nam khi nước Anh chính thức chia tay EU.

1. Tại sao lại xảy ra Brexit?

Brexit là thuật ngữ tiếng Anh ghép từ 2 chữ Britain (nghĩa là Liên hiệp Vương Quốc Anh) và Exit (nghĩa là thoát khỏi). Do đó, ý nghĩa cụm từ Brexit nghĩa là ủng hộ cho Liên Hiệp Vương Quốc Anh rời khỏi khối Liên minh châu Âu (EU – Europe Union).

Có thể nói rằng, không phải Brexit bây giờ mới có hoặc nổ ra một cách bất ngờ, mà nó đã được manh nha ngay từ năm 1973, khi Anh bắt đầu gia nhập vào Cộng đồng Kinh tế châu Âu (EEC – European Economic Community), và luôn tồn tại âm ỉ và dai dẳng từ đó đến nay. Các lý do chính để xảy ra Brexit là như sau:

a) Anh luôn có thái độ thận trọng suốt quá trình hình thành và phát triển của EU, do trong

* PGS. TS. Viện Kinh tế và Chính trị Thế giới

nội bộ nước Anh, các đảng chính trị thay nhau cầm quyền luôn có hai xu hướng đấu tranh với nhau: i) Gia nhập Liên minh châu Âu và ii) độc lập với tổ chức này. Điều này là do lịch sử, địa lý và ý thức bảo vệ “bản sắc Anh” trong một bộ phận không nhỏ giới cầm quyền cũng như trong dân chúng Anh. Chính vì vậy, năm 1967, khi Cộng đồng Kinh tế châu Âu (EEC) thành lập, Anh vẫn “phớt lờ” tổ chức này và mãi đến năm 1973 Anh mới gia nhập EEC (ngày 1/1/1993 đổi thành Liên minh châu Âu). Thậm chí ngay cả khi Anh đã gia nhập khối này, nhiều người dân Anh vẫn có luôn có tư tưởng là Anh không thuộc về châu Âu và luôn bất mãn với tư cách thành viên của EU¹ và cho đến nay, Anh vẫn không tham gia Hiệp ước Schengen được thỏa thuận ngày 19/6/1990 và cũng không tham gia đồng tiền chung châu Âu (Euro). Điều đó có nghĩa là, mối quan hệ giữa Anh và EU vốn đã không “thuận buồm xuôi gió” và người dân Anh luôn “hờ hững” với EU từ trong quá khứ².

b) Chủ quyền quốc gia bị chuyển giao cho một định chế siêu quyền lực ở Brussels, làm mất chủ quyền của nước thành viên. Ở Anh,

trong ý thức của nhiều nhà chính trị và phần nhiều người dân vẫn còn bị ám ảnh bởi “hào quang” của đế quốc Anh cũ, nơi “mặt trời không bao giờ lặn”;

c) Ở Anh luôn tiềm ẩn những lực lượng chính trị (có đầu óc dân tộc chủ nghĩa) chống lại EU và chỉ chờ cơ hội rời bỏ EU. Những năm gần đây, khủng hoảng kinh tế, khủng hoảng nợ công châu Âu khiến nhiều thành viên EU vỡ nợ, và khủng hoảng di cư đã đẩy EU vào tình cảnh khó khăn, có thể nói đó là “đồng rom khô” cho sự bùng nổ ly khai của Anh khỏi EU³.

d) Những người có đầu óc Brexit ở Anh luôn tâm niệm rằng, ở trong EU, nước Anh chịu rất nhiều thiệt thòi. Nước Anh phải gánh chịu những chính sách chung mà châu Âu áp đặt cho họ, EU đặt ra quá nhiều luật lệ kinh doanh mà không tính đến đặc thù của nước Anh⁴. Quan trọng hơn cả là Anh phải bỏ ra một chi phí khá lớn khi vào EU, trong khi lợi ích họ nhận lại có thể không tương xứng. Họ cho rằng, trong khi một năm EU thu hàng tỷ Bảng Anh tiền phí thành viên nhưng mang lại (hay trả lại) cho Anh rất ít⁵. Chung quy lại, họ cho rằng nước Anh

¹ Dân Anh được đánh giá là một sắc dân bảo thủ và thích đứng ngoài cuộc của châu Âu, như cái cách mà khi Anh làm bá chủ thế giới trước Chiến tranh Thế giới thứ 2. Thậm chí sau khi gia nhập EU, nhiều nghị sĩ còn chống lại việc tham gia vào đồng Euro. Trong khi các nước lục địa thuộc EU còn tham gia Hiệp ước tự do đi lại (tên là Schengen), thì Anh vẫn không tham gia vì muốn bảo vệ quyền lợi cho mình và những chống đối trong nước.

² Anh gia nhập EU từ bao giờ? Liên minh châu Âu (EU) ra đời từ năm 1951 với tiền thân là Cộng đồng than và thép châu Âu gồm 6 quốc gia nhằm tận dụng hoạt động thương mại tự do để vực dậy nền kinh tế sau Chiến tranh Thế giới thứ hai. Năm 1957, Hiệp ước Rome tạo nên Cộng đồng kinh tế châu Âu (EEC). Anh đã nhiều lần cố gắng gia nhập vào khối này nhưng Tổng thống Pháp lúc đó là Charles de Gaulle đã liên tục từ chối đơn xin gia nhập của Anh vào các năm 1963 và 1967. Cuối cùng đến năm 1973 Anh mới trở thành thành viên của EU. Tuy vậy, chỉ 2 năm sau khi Anh gia nhập EEC, vào năm 1975 đã có một cuộc trưng cầu dân ý về việc nước Anh đi hay ở. Hơn 67% người Anh chọn ở lại.

³ Làn sóng di cư từ các nước kém phát triển hơn trong EU, đe dọa việc làm, thu nhập và các khoản trợ cấp khác. Nỗi lo này càng tăng lên trước làn sóng di cư ồ ạt gần đây từ Trung Đông, châu Phi sang EU, làn sóng này cũng đe dọa đến “bản sắc Anh”.

⁴ Cụ thể, có thể lấy ví dụ về ngành thép: Đây là một trong những ngành huyết mạch. Nhưng do những ràng buộc với thuế suất của EU áp dụng chung. Khiến ngành thép không thể nào cạnh tranh nổi với thép giá rẻ được nhập từ Trung Quốc. Việc này dẫn đến các tập đoàn thép phải sa thải nhân viên. Dẫn đến thất nghiệp, thiếu việc làm. Chưa kể đến tình trạng hiện nay người dân tị nạn nhập cư vào châu Âu rất nhiều. Họ sẽ cạnh tranh giành việc làm với những người bản địa. Đồng thời, tỷ giá bảng Anh thì cao hơn so với đồng Euro, khiến cho chi phí sản xuất hàng tại Anh đắt hơn so với các nước khác, do đó hàng từ Anh sẽ bị giảm khả năng cạnh tranh so với các mặt hàng từ nước khác. Đóng góp của Anh cho ngân sách EU nhiều mà hưởng lợi ích thì không bao nhiêu.

⁵ Trong quá trình vận động để người dân ủng hộ nước Anh rời khỏi EU, những người ủng hộ Brexit lập đi lập

đang bị EU kéo tụt lại, và thậm chí nhiều khi họ còn bị lép vế trước các quốc gia ở lục địa già trong một số quyết sách quan trọng. Điều đó là không thể chấp nhận được đối với một quốc gia đã từng có thời “làm bá chủ thế giới”. Vì thế, dễ hiểu vì sao hơn 52% người Anh đã chọn phương án rời bỏ EU.

e) Những người ủng hộ Brexit thường phân nản rằng, trong hơn 4 thập kỷ qua, EU đã thay đổi quá nhiều cả về quy mô và ngày càng trở nên quan liêu, khiến tầm ảnh hưởng và chủ quyền của Anh bị suy giảm.

2. Brexit sẽ tác động như thế nào đến kinh tế toàn cầu, EU và nước Anh?

Đây là câu hỏi rất quan trọng và gây nhiều tranh cãi. Việc ông David Cameron từ chức và bà Theresa May, Chủ tịch Đảng Bảo thủ, người chủ trương Brexit, lên làm Thủ tướng, chắc chắn người Anh đã quyết dứt áo ra đi. Họ sẽ có 2 năm đàm phán với EU về nhiều khía cạnh của “vụ ly hôn” này tính từ khi Anh kích hoạt Điều 50 của Hiệp ước Lisbon. Tuy vậy, khi nào điều đó sẽ xảy ra? Chưa rõ.

Đồng thời, chính các cuộc đàm phán trong khoảng thời gian quá độ này sẽ định hình cách mà Anh sẽ ra khỏi Ngôi nhà chung EU này như thế nào và sẽ quyết định mối quan hệ giữa Anh và EU sau cuộc ly hôn này. Các vấn đề chủ yếu được đem ra đàm phán sẽ xoay quanh các hoạt động thương mại. Nếu Anh vẫn muốn nằm trong thị trường lớn nhất thế giới với 500 triệu người, chắc chắn các lãnh đạo EU sẽ đưa ra cái giá rất đắt (mà chắc sẽ tác động tiêu cực đến kinh tế và thương mại của Anh) để răn đe một số nước khác cũng đang lăm le làm một cuộc trưng cầu dân ý tương tự.

lại khẩu hiệu “350 triệu Bảng/tuần sẽ được giữ lại để phục vụ cho các Chương trình dịch vụ y tế quốc gia thay vì nộp cho EU” đã gây ấn tượng rất mạnh, lôi cuốn được nhiều người ủng hộ Brexit.

- “Sự đổ vỡ của cuộc hôn nhân đã kéo dài 43 năm của các ông lớn này” tác động như thế nào sẽ phụ thuộc vào các điều khoản sau khi Anh đàm phán với EU, đặc biệt là việc Anh có còn được phép tự do bước vào thị trường chung châu Âu nữa hay không. Về dài hạn, thì chưa chắc chắn, song câu trả lời hay tiên đoán của hầu hết các chuyên gia, của cả những người ủng hộ lẫn phản đối Brexit đều cho rằng, trong trung và ngắn hạn, *“tiêu cực sẽ nhiều hơn tích cực, và đó là một tin buồn với hầu hết các nền kinh tế”*. Thiệt hại sẽ xảy ra với cả hai bên và thiệt hại là rất lớn. Không chỉ EU thua mà cả thế giới cùng thua⁶.

Nhìn chung, GDP sẽ giảm rất nhiều, nền kinh tế của châu Âu sẽ bị ảnh hưởng, bởi vì hiện tại các nền kinh tế châu Âu đang có nhiều vấn đề, nay lại thiếu nước Anh thì càng khó khăn hơn. Với riêng nước Anh, khi Anh ra khỏi EU, vị trí của Luân Đôn có thể bị thay đổi do không còn những ưu đãi, hàng hoá không thể dịch chuyển tự do giữa các quốc gia trong khối. Các lợi ích kinh tế khi còn là thành viên của EU sẽ bị lấy đi. Để bù đắp lại, Anh sẽ phải dựng lên các rào cản trong xuất nhập khẩu và các thỏa thuận song phương. Điểm tích cực là Anh không có nhiều ràng buộc với EU nên Anh sẽ dễ dàng hành động để lấy lại chủ quyền của mình, nhẹ gánh hơn với nợ công và nhập cư, theo đó, nguy cơ khủng bố sẽ giảm.

2.1. Tác động ngắn hạn

i) Ở Anh, tâm lý hoảng loạn, mất phương hướng bao trùm ngay sau khi có kết quả Brexit; nhiều ngân hàng Anh mất 30%

⁶ Hầu hết các chuyên gia kinh tế muốn Anh ở lại và nói rằng nếu ra đi tốc độ tăng trưởng của Anh sẽ sụt giảm mạnh, đồng bằng yếu đi đáng kể và trung tâm tài chính London sẽ chịu nhiều thiệt hại. Kể cả những chuyên gia kinh tế ủng hộ Brexit cũng phải thừa nhận rằng có những tác động tiêu cực trong ngắn và trung hạn. Phải đến năm 2030 Anh mới có thể giàu hơn.

vốn hóa, thị trường chứng khoán Luân Đôn sụt giảm hơn 8% sau nửa giờ biết kết quả kiểm phiếu Brexit. Đồng Bảng Anh mất giá nghiêm trọng, giảm 12% so với trước ngày 23/6. Dự báo kinh tế Anh và EU năm 2016 và các năm tiếp sau sẽ tăng trưởng chậm lại, thậm chí suy thoái⁷.

ii) Đồng bảng Anh mất giá, dẫn đến những bất ổn trên thị trường tài chính - tiền tệ thế giới; Cụ thể là 2,08 nghìn tỷ USD đã bị cuốn phăng khỏi thị trường chứng khoán toàn cầu trong phiên giao dịch ngày thứ Sáu (23/6), ngày mà cử tri Anh bỏ phiếu chọn rời khỏi EU. Giá trị và vị thế đồng euro lập tức bị tác động tiêu cực theo hướng sa sút cùng với đồng bảng Anh⁸, trong khi giá vàng, USD và nhất là yên Nhật đã tăng.

⁷ Ngân hàng Goldman Sachs đã hạ mức dự báo *tăng trưởng kinh tế toàn cầu* thêm 0,1 điểm phần trăm xuống 3,1% cho năm 2016. Bên cạnh đó, GDP của Anh sẽ bị thiệt hại khoảng 2,75 điểm phần trăm trong 18 tháng tới do những biến động về thương mại sau chiến thắng của Brexit. Goldman Sachs cũng hạ mức dự báo tăng trưởng năm nay của Anh xuống 1,5%, thấp hơn 0,5 điểm phần trăm so với dự báo trước đó. Đồng thời, ngân hàng này cũng hạ mức dự báo tăng trưởng năm 2017 của nước này xuống 0,2%, thấp hơn 1,8% so với dự báo trước. GDP của khu vực Eurozone sẽ giảm 0,5 điểm phần trăm xuống 1,25% trong vòng 2 năm tới. Trong khi đó, dự báo tăng trưởng nửa cuối năm 2016 của Mỹ cũng bị hạ từ 2,25% của dự báo trước xuống 2%. Dẫn theo <http://cafef.vn/sau-brexit-kinh-te-anh-se-roi-vao-suy-thoai-nam-2017-20160627100409373.chn>.

⁸ Theo CNN và CNBC, giá trị đồng bảng rơi xuống mức 1 GBP ngang giá 1,35 USD lần đầu tiên sau 31 năm kể từ năm 1985. GBP giảm giá đến 11% vào ngày 24/6/2016, giảm so với tất cả các đồng tiền chính khác trên thế giới và là mức giảm trong ngày lớn nhất từ trước đến nay. Mức sụt giảm của bảng Anh so với yên Nhật (JPY) rất rõ rệt, 1 GBP đổi được 133,18 JPY vào lúc 12 giờ 27 phút giờ Hồng Kông, giảm mạnh so với mức trước đó là 1 GBP đổi được 160 yên Nhật vào đầu ngày giao dịch 24/6 ở châu Á. Đồng tiền chung euro cũng giảm xuống điểm đáy kể từ tháng 5 là 1 EUR ngang giá 1,0909 USD. Dẫn theo <http://thanhnien.vn/kinh-doanh/nuoc-anh-roi-eu-bang-anh-roi-xuong-day-31-nam-716622.html>.

2.2. Tác động trung và dài hạn

Tác động toàn cầu

i) Hệ thống tài chính - tiền tệ toàn cầu chắc chắn sẽ phải điều chỉnh lại; các quan hệ và các luật chơi kinh tế có thể sẽ được biên tập lại. Ít ra, tiếng nói và tỷ lệ phiếu bầu giữa các quốc gia trong các tổ chức kinh tế, tài chính và tiền tệ quốc tế sẽ phải được phân định lại.

ii) Brexit hé mở khả năng sẽ diễn ra một cuộc sắp xếp lại quyền lực, các mối quan hệ kinh tế, các đường biên giới và các hệ tư tưởng (theo đường lối dân tộc chủ nghĩa) trên toàn thế giới^{9,10}.

Châu Âu “vạ lây”. Điều này được thấy trên những nét chính sau:

i) Nước Anh dứt áo ra đi sẽ gây ra một gánh nặng mới và làm trầm trọng thêm những thách thức về kinh tế vẫn còn tồn tại chưa được giải quyết cho toàn khối EU, như cuộc khủng hoảng nợ công, vấn đề di cư, vì không còn nước Anh để cùng gánh vác;

ii) Do kinh tế Anh hiện chiếm khoảng 1/6 GDP của EU, 1/10 giá trị xuất khẩu của EU và hầu hết các quốc gia châu Âu đều có thặng dư thương mại với Anh, nên Brexit chắc chắn sẽ tác động tiêu cực đến thương mại và kinh tế của EU và của các quốc gia thành viên. Theo cảnh báo của Cơ quan tư vấn tài chính và kinh tế Euler Hermes, Bỉ, Ireland, Hà Lan, Đức, Pháp

⁹ *The New York Times* (Mỹ) ngày 26/6 có bài viết nhận định Brexit không chỉ đe dọa làm tan rã EU, mà còn đặt ra một nguy cơ lớn hơn nhiều, đó là trật tự thế giới hậu Chiến tranh thế giới thứ II do Mỹ và các đồng minh của Mỹ đề ra có thể cũng sẽ bị tan rã.

¹⁰ Sau Brexit, nhiều người (không chỉ ở châu Âu) đang đặt ra câu hỏi, tại sao chúng ta phải liên kết? Phải chăng cần xem xét lại vấn đề toàn cầu hóa, vấn đề hội nhập quốc tế như là một xu hướng tất yếu của nhân loại. Chủ nghĩa quốc gia đang trở lại ở cả Anh và Mỹ. Nhiều quốc gia khác ở châu Âu cũng đang có ý định trưng cầu dân ý để tách khỏi liên minh châu Âu.

và nước phi thành viên là Mỹ sẽ bị thiệt hại do là bạn hàng lớn của Anh¹¹.

iii) Là cơ hội để chủ nghĩa dân túy và chủ nghĩa dân tộc ngóc đầu dậy ở không ít các quốc gia không chỉ trong phạm vi EU. Bởi vì, khi đã có tiền lệ Brexit, không ai có thể khẳng định sẽ không có những quốc gia khác trong số 28 nước thành viên EU lợi dụng quyết định của Anh để đòi độc lập. EU có thể sẽ càng bị chia rẽ và có nguy cơ tan rã (Hiệu ứng Domino), do tâm lý ly khai khỏi EU cũng tồn tại trong một bộ phận không nhỏ các chính khách và dân chúng ở Pháp, Italia, Hà Lan, Tây Ban Nha (đòi lãnh thổ Gibraltar do Anh chiếm),...¹². Brexit đã khiến nhiều người nhắc lại dự đoán của Lý Quang Diệu về nguy cơ tan rã của EU trong tương lai không xa¹³.

iv) Theo nhiều cảnh báo, đây cũng có thể là cơ hội để nước Nga trỗi dậy và tác động đến khối thống nhất của EU.

¹¹ Ước tính, cán cân thương mại của Đức đối với Anh có thể bị giảm 6,8 tỷ euro/năm, trong đó ngành ô tô của Đức thất thu xấp xỉ 2 tỷ euro. Thiệt hại đối với các doanh nghiệp Pháp là khoảng hơn 3 tỷ Euro/năm.

¹² Theo Pew, hai nước có quan điểm không ủng hộ EU cao hơn cả Anh là Hy Lạp với tỷ lệ chiếm tới 71%, Pháp là 61%, trong khi Anh có 48%. Kết quả ở các nước khác như Đức là 48%, Tây Ban Nha 49%, Hà Lan 46% hoặc Thụy Điển 44% gần với những con số mà mọi người thấy ở Anh. Dẫn theo <http://vnexpress.net/tin-tuc/the-gioi/phan-tich/tac-dong-cua-brexit-toi-eu-va-viet-nam-duoi-goc-nhin-chuyen-gia-duc-3427618.html>.

¹³ Câu chuyện “Brexit” được đánh giá không chỉ dừng lại ở những hệ lụy đối với nền kinh tế Anh mà còn dẫn tới những tác động xấu tới sự gắn kết của toàn khu vực. Theo kết quả một cuộc thăm dò dư luận do hãng Ipsos-MORI thực hiện, có gần 50% số người được hỏi tại 8 nước thành viên EU (gồm Bỉ, Pháp, Đức, Hungary, Italia, Ba Lan, Tây Ban Nha và Thụy Điển) đã bày tỏ mong muốn có cơ hội được như các cử tri Anh, nghĩa là được tham gia bỏ phiếu về việc nước mình có nên tiếp tục ở lại EU hay không. Dẫn theo <http://tvck.vn/phan-tich-ky-thuat/brexit-tac-dong-the-nao-den-kinh-te-anh-167.html>.

Dù thế nào đi nữa, Brexit trong trung và dài hạn sẽ khiến cho vị thế và tiếng nói của EU bị sút mẻ ít nhiều, ít ra thì vị thế của nền kinh tế EU và của đồng Euro chắc chắn sẽ bị sa sút. Đứng trước tình hình đó, để thích ứng và giảm thiểu tác động tiêu cực của Brexit, EU buộc phải đẩy mạnh cải tổ ở nhiều khía cạnh (phúc lợi và bảo hiểm xã hội, phân chia lại tiếng nói, quyền và lợi giữa các thành viên, điều chỉnh lại quan hệ giữa EU và các nước thành viên,...)¹⁴.

Nước Anh sẽ ra sao?

- *Chia rẽ về chính trị:*

Nội bộ nước Anh sẽ bị phân rã, chia rẽ, do mâu thuẫn sâu sắc giữa các đảng phái, các địa phương, các nhóm dân (ủng hộ và phản đối Brexit);

Có nguy cơ Gibraltar (lãnh thổ tranh chấp giữa Tây Ban Nha và Anh), Bắc Ailen, Scotland,... có thể đòi ly khai, thậm chí Liên hiệp Vương quốc Anh có thể đứng trước nguy cơ bị tan rã, và nước Anh sẽ bị suy yếu, nếu chính phủ và các đảng phái ở Anh không có những ứng phó hợp lý.

Kinh tế Anh hứng “sốc”

Theo chính phủ Anh, trong trung và dài hạn, GDP của Anh có nguy cơ mất khoảng 100 tỷ Bảng Anh (145 tỷ USD) trong năm 2020, người dân Anh sẽ bị mất khoảng 950.000 việc làm, đây tỷ lệ thất nghiệp ở Anh lên 3%. Nhìn tổng thể, chính phủ Anh ước

¹⁴ Theo tiến sĩ Enrico Fels, Trung tâm Nghiên cứu quốc tế, Đại học Bonn, Đức, nếu không có cải cách, các chiến dịch rời khỏi EU của các nước thành viên có thể tăng trong tương lai, khi Anh có thể khôi phục sau Brexit và tăng trưởng kinh tế nhanh hơn EU. Điều này có thể ngăn EU ổn định và ảnh hưởng tới cả các khu vực khác. Dẫn theo <http://vnexpress.net/tin-tuc/the-gioi/phan-tich/tac-dong-cua-brexit-toi-eu-va-viet-nam-duoi-goc-nhin-chuyen-gia-duc-3427618.html>.

tính, nếu “đào thoát” khỏi EU, quy mô nền kinh tế nước này sẽ giảm 3,8% - 7,5% tính đến năm 2030 tùy theo tình huống¹⁵.

Tác động lâu dài hơn có lẽ sẽ liên quan tới thương mại quốc tế của Anh, bởi Anh sẽ phải đàm phán lại các điều khoản thương mại với các nước EU, cũng như với 161 thành viên WTO, vì lâu nay Anh được đại diện bởi EU tại tổ chức này.

Theo nghiên cứu của Trường Kinh tế và Khoa học chính trị London, sự sụt giảm về FDI liên quan đến Brexit có thể kéo dài 10 năm, khiến FDI vào Anh giảm 22% cùng kỳ. Nghiên cứu này thậm chí còn cho rằng dòng vốn FDI sẽ tháo chạy khỏi nước Anh do những bất ổn liên quan đến các thỏa thuận thương mại trong tương lai, chi phí hoạt động của các công ty đa quốc gia tăng, hay có thể là việc tiếp cận thị trường chung (EU) khó khăn hơn trước¹⁶.

Theo IMF, trong trường hợp lạc quan nhất khi Anh vẫn được tiếp cận thị trường chung và nhanh chóng xoa tan bất ổn, GDP của Anh sẽ

¹⁵ Tổ chức Hợp tác và phát triển kinh tế (OECD) nhận định, người dân Anh sẽ nghèo đi nếu quốc gia này rời khỏi EU. Cụ thể, trong vòng 4 năm, tức là tính đến năm 2020, mỗi người lao động ở Anh sẽ chịu tổng thiệt hại bằng một tháng lương hiện tại (3.200 USD). Tổng sản phẩm quốc nội (GDP) của Anh sẽ giảm 3,3% trong 4 năm tới và giảm 5,1% vào năm 2030. Những tác động từ bất ổn kinh tế, thuế tăng, việc giảm lao động di cư vì mục đích kinh tế và những biến động đối với đồng bảng là nguyên nhân chính dẫn tới sự sụt giảm này. Dẫn theo <http://tvck.vn/phan-tich-ky-thuat/brexit-tac-dong-the-nao-den-kinh-te-anh-167.html>.

¹⁶ Tổng FDI vào Anh tính tới thời điểm này đạt khoảng 1.000 tỷ bảng (khoảng 1.418 tỷ USD), 50% trong số này là từ các nước thành viên EU. Trong trường hợp Anh rời khỏi EU thì vốn đầu tư trực tiếp nước ngoài, thay vì đổ vào Anh, sẽ chuyển hướng sang Pháp hoặc Đức, Italy. Bên cạnh đó, London cũng sẽ không được hưởng những ưu đãi như thuế nhập khẩu ở mức thấp hoặc bằng 0% khi tiếp cận thị trường 58 nước tham gia 36 thỏa thuận thương mại của EU. Mặc dù vậy, con số này có thể thay đổi tùy thuộc vào các cuộc đàm phán giữa Anh và EU trong vòng ít nhất hai năm tới.

giảm 1,4% vào năm 2021. Còn theo kịch bản xấu, tức Luân Đôn bị chặn đường vào thị trường chung EU, tổn thất về GDP sẽ lên đến 4,5%. Người tiêu dùng và các doanh nghiệp Anh có thể bị thiệt hại đến 9 tỷ bảng (13,2 tỷ USD) tiền thuế nhập khẩu bổ sung mỗi năm. Như vậy, IMF cảnh báo, dù Anh có thể tiết kiệm được một khoản khá đáng góp vào ngân sách EU sau khi rút khỏi liên minh, nhưng con số này chỉ như “muối bỏ bể” trong dài hạn, khi so với tổn thất nảy sinh do bất ổn và chi phí thương mại tăng gấp nhiều lần¹⁷.

Không những thế, Luân Đôn rất có thể sẽ đánh mất vị thế là Trung tâm tài chính lớn của châu Âu nói riêng và thế giới nói chung. FDI cũng theo đó mà tìm đường đến các nước khác ở “Lục địa già” như Pháp, Đức hay Italy. Đồng bảng Anh mất giá, nền kinh tế chao đảo, các công ty Anh đầu tư ra nước ngoài sẽ phải tính toán lại kế hoạch của họ.

3. Brexit và Việt Nam

Có thể nói, nếu Anh rời EU, chắc chắn sẽ có tác động đến Việt Nam, song hiện vẫn chưa có tính toán cụ thể, và cũng rất khó xác định chính xác, nhưng theo nhận định bước đầu của nhiều chuyên gia, về cơ bản là không lớn.

Về lý thuyết, *đầu tư trực tiếp (FDI) của Anh vào Việt Nam* cũng có thể bị tác động tiêu cực. Tuy vậy, hiện nay, do FDI của Anh ở Việt Nam không nhiều lắm, số và quy mô các dự án FDI của Anh ở Việt Nam không lớn lắm, và Việt Nam chỉ là đối tác nhỏ của Anh, nên sức tác động cũng sẽ không lớn.

¹⁷ Trong khi các nước mất nhiều công sức để hội nhập, giảm mọi chi phí thủ tục, tạo ra của cải công ăn việc làm, đột nhiên Anh lại tách khỏi EU sẽ có rất nhiều chuyện rắc rối, thiệt hại. Các nhà đầu tư đang khai thác ưu thế của nhau giờ tách ra sẽ mất những ưu thế. Tất cả các lợi thế cộng hưởng sẽ mất đi. Lúc này, các nhà đầu tư vào Anh sẽ phải thiết lập lại thị trường và mất nhiều thời gian, chi phí cho những thủ tục khác.

Dầu tư lâu năm sẽ không có ảnh hưởng gì nhiều, do Việt Nam ngày càng hấp dẫn trong thu hút đầu tư FDI, những dự án đầu tư lâu năm của BP, Rolls-Royce... vẫn mang lại tỷ suất lợi nhuận cao. Hơn nữa, Việt Nam đang có quan hệ chính trị với Anh rất tốt¹⁸.

Theo một số nhận định, đầu tư mới của Anh vào Việt Nam có thể bị ảnh hưởng, do khi kinh tế trong nước Anh suy thoái, Chính phủ Anh sẽ coi trọng và khuyến khích đầu tư nội địa, tạo thêm công ăn việc làm cho người dân, nên sẽ hạn chế chuyển tiền và công nghệ ra nước ngoài.

Tuy nhiên, ở chiều ngược lại, các dự án đầu tư của Việt Nam tại Anh sẽ chịu ảnh hưởng nhiều hơn. Theo Cục Đầu tư Nước ngoài, lũy kế đến hết năm 2015, Việt Nam có khoảng 1.049 dự án đầu tư tại Anh, tổng vốn đăng ký đạt 2.074,7 triệu USD, nhưng tốc độ đầu tư tính theo giá trị có xu hướng giảm sau giai đoạn 2010, chỉ còn đạt 774,8 triệu USD¹⁹.

Về thương mại song phương, Anh và Việt Nam chỉ có hợp tác quy mô nhỏ khoảng 5,4 tỷ USD (2015), gần bằng kim ngạch nhập khẩu của Đức từ Anh chỉ trong tháng 4 năm 2016. Việt Nam cũng có thặng dư thương mại lớn với Anh trong thời gian dài, khoảng 4,8 tỷ USD

(2015). Trong số các bạn hàng của Việt Nam, Anh chỉ chiếm vị trí rất khiêm tốn, 2,9% tổng kim ngạch xuất khẩu và 0,44% tổng kim ngạch nhập khẩu của Việt Nam (và tương đương 15% giá trị xuất khẩu của Việt Nam vào khu vực EU). Hơn nữa, hầu hết các mặt hàng nhập khẩu từ Anh đều có thể được thay thế tương đối dễ dàng, nếu bất cứ điều gì xảy ra đối với các nguồn cung cấp. Do đó, đối với Việt Nam, do Anh không phải là thị trường lớn của Việt Nam, không có nhiều đầu tư hai chiều, nên những tác động trực tiếp từ việc Anh ra đi là không lớn và các bất lợi đó có thể được bù đắp bởi các đàm phán song phương giữa hai nước. Tuy nhiên, theo nhiều đánh giá, trong trung và dài hạn, khi kinh tế châu Âu bị ảnh hưởng tiêu cực thì xuất khẩu của Việt Nam vào EU khó mà tăng nhanh được. Nhu cầu nhập khẩu sẽ giảm, các rào cản sẽ được Anh đặt ra để bảo vệ, vì thế xuất khẩu sẽ khó khăn hơn.

Tác động thực sự ở đây là bắt nguồn từ những bất ổn về tương lai của EU, do Anh là nước xuất khẩu rất nhiều vào EU và vai trò của Anh trong EU rất lớn, nên khi Anh rời đi, EU sẽ yếu hơn. Cho nên, mặc dù những tác động trực tiếp từ việc Anh ra đi là không lớn, nhưng sẽ có những tác động đến quan hệ giữa Việt Nam với EU (EU hiện là thị trường xuất khẩu lớn thứ 2 của Việt Nam, chiếm tới 19,1% kim ngạch xuất khẩu và 6,3% kim ngạch nhập khẩu của Việt Nam).

Ảnh hưởng lớn nhất đến Việt Nam nếu Anh rời khỏi EU chính là triển vọng Hiệp định thương mại FTA giữa EU và Việt Nam. Hiệp định thương mại này, với rất nhiều thỏa thuận phức tạp, đã được ký kết vào tháng 12/2015 với toàn bộ văn kiện được công bố rộng rãi từ đầu tháng 1 năm 2016. Tuy nhiên, do hiệp định này chưa được phê chuẩn bởi Nghị viện châu Âu, đàm phán có thể phải bắt đầu lại một cách riêng rẽ giữa Việt Nam với Anh và Việt Nam với EU

¹⁸ Theo Cục Đầu tư nước ngoài (Bộ Kế hoạch và đầu tư), tính lũy kế đến hết tháng 12/2015, Vương quốc Anh hiện đang đầu tư vào 241 dự án tại Việt Nam, với tổng vốn đăng ký đạt 4.739,3 triệu USD, đứng thứ 15 trong số 110 đối tác đầu tư tại Việt Nam. Ngoài ra, các công ty Anh thuộc British Virgin Island đã đầu tư vào 623 dự án tại Việt Nam với tổng số vốn 19.275,31 triệu USD. Vốn đầu tư của các nhà đầu tư Vương quốc Anh tập trung nhiều nhất trong lĩnh vực kinh doanh bất động sản, với 8 dự án có tổng vốn đầu tư đăng ký 2,06 tỷ USD, chỉ chiếm 3,6% về số dự án nhưng chiếm 46,43% tổng vốn đầu tư đăng ký. Lĩnh vực công nghiệp chế biến, chế tạo đứng thứ hai và thu hút được số lượng dự án nhiều nhất với 79 dự án, tổng vốn đầu tư đăng ký 1,37 tỷ USD, chiếm 35,59% số dự án và 30,98% tổng vốn đầu tư đăng ký. Lĩnh vực khai khoáng đứng thứ 3, chiếm 15,58% tổng vốn đầu tư đăng ký.

¹⁹ Dẫn theo <http://cafef.vn/brexit-co-tac-dong-toi-fdi-anh-viet-20160623155927508.chn>.

(không có nước Anh). Trong cả hai trường hợp, vấn đề có lẽ là sự khác biệt thời gian cho các thủ tục hành chính hơn là việc phải đàm phán lại từ đầu.

Vấn đề ảnh hưởng lớn thứ 2 có lẽ là tỷ giá, ít nhất là biến động trong ngắn hạn, tác động tiêu cực đến các sản phẩm xuất khẩu của Việt Nam sang Anh. Vì Bảng Anh giảm giá sẽ khiến các sản phẩm của Việt Nam đắt đỏ hơn ở Anh và EU, trong khi sản phẩm của Anh lại có lợi thế trên thị trường toàn cầu.

Ngoài ra, Việt Nam cũng nên tính đến tác động dây chuyền, vì đồng Bảng Anh giảm giá sẽ khiến đồng NDT phải điều chỉnh giảm theo để duy trì sức cạnh tranh cho hàng Trung Quốc. Điều đó sẽ tạo áp lực lên VND và hàng xuất khẩu của Việt Nam.

Việt Nam phải ứng phó thế nào với Brexit?

Việc Anh rời EU sẽ khiến xuất nhập khẩu của Việt Nam giảm hoặc khó khăn. Tuy nhiên, hậu Brexit, chắc chắn hai nước sẽ tiến hành đàm phán lại một số hiệp định kinh tế, thương mại song phương, và Việt Nam với tư cách là một nước đang phát triển rất có thể sẽ được nước Anh phát triển dành cho những điều khoản thuận lợi và ưu đãi hơn. Tuy vậy, để có thể tối đa hóa được những thuận lợi và ưu đãi đó, Việt Nam phải chủ động linh hoạt và khôn ngoan trong quá trình đàm phán các Hiệp định này.

Về xuất nhập khẩu và đầu tư, Việt Nam cần tìm thêm thị trường mới để giảm sự đi xuống của hoạt động xuất nhập khẩu và đầu tư từ Anh và EU.

Sau Brexit, giá trị đồng bảng Anh và đồng Euro đang mất giá và rất có thể, vị thế của chúng so với các ngoại tệ khác như USD, yên Nhật, thậm chí cả NDT, về lâu dài sẽ sa sút tương đối. Trong môi trường quan đó, VND sẽ

tăng giá, kéo theo giá hàng xuất khẩu của Việt Nam tăng, tính cạnh tranh giảm. Bởi vậy, dù Ngân hàng Nhà nước (NHNN) áp dụng tỷ giá trung tâm nhưng về tổng quan, tỷ giá tăng, thị trường xuất khẩu sẽ bị ảnh hưởng. Tiếp theo, cần theo dõi sát hơn diễn biến của đồng NDT. Đến nay, đồng tiền này đã mất giá trên 1%. Nếu Trung Quốc phá giá đồng NDT mạnh hơn để hỗ trợ xuất khẩu của họ vào châu Âu, thì hàng hóa của Việt Nam sẽ bị tác động khá mạnh. Hàng nhập khẩu từ Trung Quốc vào Việt Nam cũng có thể tăng giá. Với thị trường nhập khẩu lớn nhất như Trung Quốc, nếu tỷ giá không điều chỉnh kịp thời sẽ gây ra những bất ổn cho nền kinh tế Việt Nam. Nếu tình trạng nhập siêu kéo dài, sẽ làm tăng nhu cầu ngoại tệ, tác động đến tỷ giá giữa tiền đồng và các đồng tiền khác. Bởi vậy, Ngân hàng Nhà nước cần có những điều chỉnh kịp thời để ổn định tỷ giá.

4. Từ Brexit có thể thấy gì với ASEAN?

Có lẽ, trước mắt, ASEAN sẽ chưa phải đối diện với khả năng một thành viên đòi ra đi, vì những lý lẽ và thực tế sau:

i) Dù hiện nay, ASEAN vẫn có những hạn chế nhất định, nhưng Hiệp hội vẫn phục vụ khá tốt lợi ích của các nước thành viên.

ii) ASEAN cũng mới chủ yếu hội nhập về mặt thương mại và đầu tư, (chưa/hay) không hướng đến mô hình "siêu nhà nước" kiểu EU. Trong các lĩnh vực chính sách khác, đặc biệt là lao động và di cư, các quốc gia ASEAN vẫn giữ được quyền tự chủ của mình.

iii) Mô hình và phương thức hoạt động của ASEAN và EU rất khác biệt. Các nước EU hội nhập sâu hơn về kinh tế lẫn chính trị, an ninh và chính sách đối ngoại. Các quốc gia thành viên phải hy sinh một phần chủ quyền của mình khi trao quyền quyết định nhiều chính sách quốc gia cho các cơ quan của EU. Điều này dẫn tới các mâu thuẫn giữa lợi ích quốc gia với lợi ích tổ chức và lợi ích các thành viên

khác, nhất là trong các giai đoạn khủng hoảng. Đồng thời, về cơ chế ra quyết định, các quyết định của EU được đưa ra theo nguyên tắc đa số có thẩm quyền (đa số kép), không một quốc gia thành viên nào có quyền phủ quyết các quyết định của EU đã được đa số kép đồng ý. Trong khi đó, các quyết định của ASEAN lại được đưa ra trên nguyên tắc tham vấn, đồng thuận, nên khả năng các nước thành viên bất mãn với ASEAN và đòi rời khỏi khối là rất thấp²⁰. Điều này càng được khẳng định bởi việc Hiến chương ASEAN không đề cập tới khả năng hay quy trình một nước thành viên rời khỏi khối.

iv) Mặc dù vào thời điểm này, tranh chấp Biển Đông đang gây chia rẽ ASEAN, nhưng rất ít có khả năng điều đó sẽ đẩy một nước nào đó vào thế phải rời ASEAN. Nhìn tổng thể, ASEAN hiện vẫn là một Diễn đàn (một Câu lạc bộ) và một công cụ hữu ích để giúp các nước thành viên quản lý cuộc tranh chấp và nâng cao vị thế đàm phán trong quan hệ với Trung Quốc. Có thể có một số nước muốn tìm kiếm các dân xếp bên ngoài ASEAN để giải quyết cuộc tranh chấp, qua đó làm giảm vai trò trung tâm của ASEAN. Nhưng kể cả khi xảy ra, điều này cũng không dẫn tới việc các nước này muốn rời khỏi ASEAN, bởi lợi ích mà ASEAN mang lại cho các nước thành viên là không nhỏ²¹.

²⁰ Cơ chế này, một mặt tạo ra sự thống nhất nội khối, nhưng mặt khác cũng làm cho hoạt động của ASEAN kém hiệu quả. Do lợi ích cục bộ, thậm chí do trục lợi, một hoặc một số nước lợi dụng cơ chế này để phủ quyết những quan điểm đúng đắn đã được đa số các thành viên nhất trí đồng thuận và làm yếu sức mạnh, vai trò của ASEAN.

²¹ Theo tiến sĩ Enrico Fels, Trung tâm Nghiên cứu quốc tế, Đại học Bonn, Đức, "nếu sự chia rẽ về các vấn đề quan trọng như tranh chấp Biển Đông hoặc vai trò khu vực của Trung Quốc gia tăng trong tương lai, sự rút lui khỏi ASEAN có thể xảy ra, nhưng không xảy ra sớm. Hơn thế, các nước thành viên không phải đối diện với lượng đáng kể dân số trong nội địa có quan điểm chống ASEAN, một sự khác biệt lớn với nhiều nước EU". Dẫn theo [http://vnexpress.net/tin-tuc/the-gioi/phan-tich/tac-](http://vnexpress.net/tin-tuc/the-gioi/phan-tich/tac-dong-cua-brexit-toi-eu-va-viet-nam-duoi-goc-nhin-chuyen-gia-duc-3427618.html)

Từ thực tế tồn tại của EU cho đến nay, nhất là qua vụ Brexit, thiết nghĩ, do mức độ hội nhập và cơ chế ra quyết định của EU và ASEAN rất khác nhau, nên Brexit không tác động tiêu cực đến quá trình liên kết ASEAN, không một thành viên nào muốn ra khỏi ASEAN, vì ASEAN không làm suy giảm chủ quyền quốc gia. Ngược lại, nếu một thành viên ra khỏi ASEAN, không chỉ làm xói mòn vai trò trung tâm của ASEAN trong một cấu trúc khu vực đang định hình mà còn làm suy giảm vị thế của nước đó trong bản đồ địa chính trị khu vực và thế giới.

Tuy nhiên, Brexit cũng để lại cho ASEAN (và AEC) những bài học trong tiến trình liên kết sau này. Một câu hỏi đặt ra là ASEAN (và AEC) sẽ đi tiếp như thế nào? ASEAN sẽ phải hội nhập sâu rộng hơn, vì đây là xu thế của thời đại và yêu cầu gia tăng sức mạnh của mình, nhưng sâu, rộng hơn tới mức độ nào? Cơ chế ra quyết định của ASEAN sẽ phải thay đổi ra sao để có thể tạo ra và nâng cao hơn sức mạnh và vai trò của ASEAN (và AEC), hay vẫn tiếp tục theo "phong cách ASEAN", nghĩa là vẫn dựa trên sự đồng thuận. Nên chăng, những quyết định nào phù hợp với luật pháp quốc tế thì tuân thủ nguyên tắc đa số đủ thẩm quyền?

Trước mắt, ASEAN cần thận trọng trong việc thúc đẩy hội nhập, nhất là hội nhập về chính trị, an ninh, cũng như trong các lĩnh vực nhạy cảm như di cư hay thị trường lao động. Có lẽ (hoặc chắc chắn) các nhà lãnh đạo ASEAN và từng nước ASEAN cũng hiểu rõ bài học này, và mức độ hội nhập hạn chế hơn và có chọn lọc hơn của ASEAN so với EU hiện nay là một minh chứng cho điều đó²²♦

dong-cua-brexit-toi-eu-va-viet-nam-duoi-goc-nhin-chuyen-gia-duc-3427618.html.

²² <http://vnexpress.net/tin-tuc/the-gioi/phan-tich/chuyen-gia-viet-brexit-co-the-khiến-chu-nghĩa-dân-tộc-trôi-dạy-3427754.html>

Tài liệu tham khảo:

1. Việt Anh: *Tác động của Brexit tới EU và Việt Nam dưới góc nhìn chuyên gia Đức*, <http://vnexpress.net/tin-tuc/the-gioi/phan-tich/tac-dong-cua-brexit-toi-eu-va-viet-nam-duoi-goc-nhin-chuyen-gia-duc-3427618.html>;
2. *Tác động của Brexit tới Việt Nam?*, ngày 24 tháng 6/2016, http://www.bbc.com/vietnamese/vietnam/2016/06/160624_brexit_impact_vietnam_comment;
3. Nguyễn Mạnh - Lê Huyền: *Brexit có tác động tới FDI Anh - Việt?* dẫn theo <http://cafef.vn/brexit-co-tac-dong-toi-fdi-anh-viet-20160623155927508.chn>
4. Trần Ngọc: *WSJ: Việt Nam chịu thiệt hại lớn nếu Anh rời EU*, dẫn theo <http://cafef.vn/ws-j-viet-nam-chiu-thiet-hai-lon-neu-anh-roi-eu->, ngày 15/06/2016;
5. Lê Anh: *Đẩy mạnh tiếp cận thị trường EU*, *Chinhphu.vn* (<http://cafef.vn/vi-mo-dau-tu/day-manh-tiep-can-thi-truong-eu-20150925163538196.chn>) ngày 25/09/2015.
6. Thùy Vinh: *Có nên lo lắng thái quá về tác động của Brexit?*, theo <http://baodautu.vn/co-nen-lo-lang-thai-qua-ve-tac-dong-cua-brexit-d47837.html>;
7. *Tác động của Brexit đến ASEAN và Việt Nam*, ngày 29/6/2016, dẫn theo <http://nghiencuuquocte.org/2016/06/29/brexit-tac-dong-asean-viet-nam/>
8. Anatole Kaletsky: *Brexit's Impact on the World Economy*, Project Syndicate, 17/06/2016;
9. Khánh Ly: *Brexit sẽ tác động thế nào đến kinh tế châu Á?* dẫn theo <http://vneconomy.vn/the-gioi/brexit-se-tac-dong-the-nao-den-kinh-te-chau-a-20160621073716629.htm>; 21/6/2016.
10. Thành Long: *Brexit tác động thế nào đến nền kinh tế Việt Nam?* dẫn theo <http://www.daikynghuyenvn.com/kinh-doanh/brexit-tac-dong-the-nao-den-nen-kinh-te-viet-nam.html>;
11. Tuấn Ngọc: *Tác động từ Brexit sẽ chưa dừng lại, thị trường đối diện áp lực điều chỉnh sâu?* Theo <http://cafef.vn/tac-dong-tu-brexit-se-chua-dung-lai-thi-truong-doi-dien-ap-luc-dieu-chinh-sau-20160626135804278.chn>, ngày 26/6/2016.
12. *Tác động của Brexit cần đặt trong dài hạn*, *Nha Trang*, ngày 02/7/2016, dẫn theo <http://www.kinhtedothi.vn/kinh-te/thi-truong-tai-chinh/2016/07/81034FE3/tac-dong-cua-brexit-can-dat-trong-dai-han/>
13. Quốc Hưng: *Tác động của Brexit đối với Đông Nam Á*, dẫn theo , ngày 27/6/2016.
14. *Việt Nam cần tăng tính chủ động ứng phó tác động từ Brexit?*, ngày 29/06/2016, theo <http://vov.vn/kinh-te/viet-nam-can-tang-tinh-chu-dong-ung-pho-tac-dong-tu-brexit-525128.vov>;
15. Long Tran: *Tác động của Brexit lên nền kinh tế thế giới*, dẫn theo http://thebusiness.vn/bai-viet/tac-dong-cua-brexit-len-nen-kinh-te-the-gioi_1430.html;
16. Hồng Phúc: *Brexit có thể phủ bóng lên kinh tế Việt Nam*, theo <http://www.thesaigontimes.vn/148150/Brexit-co-the-phu-bong-len-kinh-te-Viet-Nam.html>, 25/6/2016.
17. Nguyễn Trí Hiếu: *Anh rời EU: Tiêu cực đến thương mại, đầu tư giữa Việt Nam và EU?* theo <http://cafef.vn/anh-roi-eu-tieu-cuc-den-thuong-mai-dau-tu-giua-viet-nam-va-eu-20160628074918516.chn>, ngày 28/6/2016.
18. Vân Hồng: *Ảnh hưởng của Brexit: Thế giới rung động, Việt Nam chao đảo*, =
19. ngày 27/06/2016, dẫn theo <http://vntinnhanh.vn/the-gioi/anh-huong-cua-brexit-the-gioi-rung-dong-viet-nam-chao-dao-107659>.
20. Đại học Văn Hiến: *Kỷ yếu Hội thảo “Brexit và Cộng đồng Kinh tế ASEAN dưới góc nhìn hội nhập”*, Rex Hotel, TP. HCM, ngày 3/8/2016.